

А н н о т а ц и я

В статье исследуются этапы и принципы становления и функционирования системы пенсионного обеспечения в УССР в 1920-30-х годах. Автором раскрыты основные социально-идеологические приоритеты пенсионного обеспечения и финансовые возможности советского государства. Показан феномен существования советского пенсионера, его материальный уровень и статус в обществе.

Ключевые слова: *собез, продпайок, прожиточный минимум, соцстрах, неп, советский пенсионер, персональная пенсия.*

A n n o t a t i o n

This article possesses the elements of defining the core principles of formation and functioning of the pension's provision system in the Ukrainian Soviet Socialist Republic during 1920-th. The author defines economic and financial potential and fundamental social and ideological priorities of the pension's provision system in the Soviet State.

Key words: *social security, tax in kind, minimum subsistence level, social insurance, soviet pension, NEP (abbr. of New Economic Policy).*

Падалка С. С.

Інститут історії України НАН України

ПРИРОДООХОРОННИЙ ВИМІР СІЛЬСЬКОГО ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

В статті розглядається проблеми сільського довкілля з'ясовано наслідки впливу на агроландшафти новітніх виробничих технологій, мілітарного розуміння взаємовідносин людини і природи.

Ключові слова: *село, природа, здоров'я, сільське господарство, техніка, земля, селяни.*

Зміни в природній складовій сільського життєвого середовища в Україні заслуговують однозначної негативної оцінки. Перелік впливів наслідків сільськогосподарської діяльності є досить довгим, а їх оцінка надто важкою. Ці обставини негативно позначались на умовах проживання в селі. Практично більшість сіл України продовжували функціонувати в умовах пошкодженого природного середовища. За розрахунками спеціалістів, в кінці 1990-х років забруднені і дуже забруднені території становили близько 40% земель. Відносно чистих територій лише 7%. Разом з тим майже 1% – це місцевості екологічної катастрофи – зона відчуження після аварії на ЧАЕС [1].

Сільські жителі потерпали від більшості негативних впливів, але вони, як правило, були позбавлені можливості запобігання цим впливам [2].

Серед європейських країн Україна, незважаючи на спад виробництва, в більшості галузей мала найвищий інтегральний показник негативних антропогенних навантажень на природне середовище. Фермерські господарства, що спеціалізувались на скотарстві, у більшості порушували екологічні та санітарно-гігієнічні вимоги. Мікроклімат приміщень, забруднена атмосфера, поверхневі строки – негативно позначались на природному середовищі

Державна форма власності та породжені нею негаразди, зокрема низька мотивація праці (безгосподарність) трудівників села, спричинили в радянський період нерациональність у використанні природних ресурсів. Спочатку в умовах ринкових трансформацій переважало споживацьке, руйнівне господарювання. З часом поступово

почало утверджуватись розуміння необхідності економного ставлення до довкілля. Цьому сприяв зарубіжний досвід, де підприємства, які дбають про збереження навколишнього природного середовища і користуються репутацією екологічно чистого виробництва, мають більше шансів залучати висококваліфікованих робітників, потенційних інвесторів, активніше діяти на ринку збуту продукції.

Практика України років незалежності свідчила, що всі діючі економічні й адміністративні природоохоронні заходи здебільшого спрямовувались на боротьбу з руйнівними наслідками нераціонального використання природних ресурсів, аніж на запобігання їм.

Україна належала до екологічно забруднених країн, причому значні її території (Чорнобильська зона) взагалі непридатні для проживання і ведення господарства.

Природа розглядалась безкоштовним джерелом ресурсів і продовольства. Ніхто з політиків і державних діячів України серйозно не обраховували результати тих економічних втрат, які спричинялися вирубкою лісів, забрудненням водою.

Основними чинниками антропогенно-техногенного впливу на довкілля на ряду з видобутком корисних копалин, складування відходів, було скидання стічних вод, хімізація сільського господарства.

В 1990-і роки в Україні переважали шкідливі технології вирощування сільськогосподарських культур. Внаслідок використання великої техніки, ґрунт надмірно ущільнювався, руйнувалась його структура. А деградація ґрунту спричиняла зниження врожайності пшениці до 40%, кукурудзи – 33%, картоплі – 27%. Внаслідок цього понад третини добрив і майже п'ята частина пального витрачались непродуктивно [3].

Сільське господарство – галузь, яка суттєво впливає на біосферу, чинить антропогенний вплив на 80% території України. З 1983–2005 рр. було втрачено 353,3 млн. т. гумусу, при щорічних обсягах змиву ґрунту до 600 млн. т. Державна програма захисту земель від водної і вітрової ерозії до 2010 року передбачила зменшення розораності території України з 57% до 51%. На думку науковців, ці заходи не сприятимуть необхідному поліпшенню екологічного становища, необхідно скоротити ріллю щонайменше на 25–30%. Крім того в програму закладені, м'яко кажучи, архаїчні способи меліорації: планувалось спорудити 180 тис. км земляних валів, 2 тис. км – захисних дамб, 5,5 тис. км – водоскидних споруд. Очевидно розробники програми перебували в полоні радянських стереотипів і пропонували ті механізми, які стали однією з причин нинішньої екологічної ситуації і були чи не найодіознішими в ХХ ст. [4].

Промислові, транспортні, військові потреби вимагали невпинного нарощення постачання сировинних ресурсів, одним з постачальників якого виступало сільське господарство.

Вчені переконані, що надзвичайно важливо забезпечувати рівновагу у системі: виробництво – природа. Нагальним залишалось створення передумов, за яких високі темпи економічного зростання та задоволення споживчих потреб могли супроводжуватись відновленням якості навколишнього середовища. На жаль, відбувалось хижацьке вичерпання природних ресурсів, і як наслідок нарощування відходів виробництва (техногенних утворень), що призводили до деградації природного середовища, погіршення умов проживання на селі. Очевидно корисним залишався досвід країн ЄС, які стали на шлях раціоналізації природокористування й екологізації господарської і виробничої діяльності. Слід зважати і на глобальні екологічні проблеми людства.

Концепція сталого розвитку, ухвалена на Конференції ООН в Ріо-де-Жанейро в

1992 р., передбачила розвиток суспільства, коли задоволення потреб сучасних поколінь не має ставити під загрозу можливість робити це майбутні покоління. Водночас світова спільнота продовжувала ігнорувати виклики та нарощувати безгосподарне використання енергії. За даними Всесвітньої метеорологічної організації, протягом 1992–2002 р. середньорічна температура суттєво зросла (на 0,60С порівняно з ХІХ ст.). Потепління клімату призводило до почастишення стихій: землетрусів, вулканів, цунамі, ураганів, смерчів, підтоплення територій, розширення площ пустель тощо. Не виконувалися у належному обсязі міжнародні конвенції (Київський протокол 1997 р.) про обмеження емісії парникових газів, кількість викидів яких невпинно зростала [5].

Ґрунт як основне джерело отримання продуктів харчування, впливає на формування здоров'я людини, виступає важливим фактором формування геохімічних процесів, від яких залежить хімічний комплекс організму людини. Є всі підстави вважати, що селянство мешкало в середовищі, антропогенно зміненому, трансформованому під впливом їх же діяльності. Створюючи техносферу, селянами мало зверталась увага на підвищення комфортності довкілля, комунікабельності та забезпечення захисту від природних негативних впливів.

Державний контроль за умовами праці на селі залишався слабким. Агрополітичні ініціативи держави, що висувались в плані нарощення виробничого потенціалу села не завжди ув'язувались із засобами досягнення цієї мети, зокрема підвищення працездатності, продуктивності, ефективності, мотивації трудової й соціальної активності працюючих. Як наслідок, власники великих сільгоспідприємств, які прагнули скоротити витрати на виробництво, не виявляли зацікавленість в поліпшенні умов і безпеки праці. Виробничий процес організовувався так, коли зберігалися постійні загрози травматизму і захворюваності, в тому числі і внаслідок використання фізично й морально зношених машин та устаткування.

В кінці 1990-х – на поч. 2000-х років відбувалось збільшення чисельності сільських працівників, які трудилися в умовах підвищеної важкості. За визнанням науковців-медиків такі умови спричинили фізичні перевантаження на опорно-руховий апарат і функціональні системи організму, позначалися на працездатності, спричиняло перевтому, а отже було причиною травм [6].

У сільському господарстві чимало технологічних операцій здійснювались за змінним графіком роботи працівників. За даними медичних обстежень, саме праця в таких умовах прискорювала старіння серцево-судинної системи на 4-12 років, негативно впливала на травлення, спричиняла нервово-психічні розлади [7]. Отже, зайняті в сільському господарстві працювали у далеких від оптимальних санітарно-гігієнічних і психофізіологічних умовах.

Порівняно з радянським періодом в 1990–2000-і роки поглибились процеси пошкодження ґрунтів. Площа ріллі на душу населення України постійно зменшувалась.

В країнах ЄС, США традиційно використовувались, як базовий критерій оцінки ефективності галузі – здоров'я, тривалість життя, благополуччя громадян і суспільства в цілому. Уряди цих країн тримають вказану проблему в полі особливої уваги. Крім того серед найнебезпечніших факторів, що впливають на появу захворюваності та смертності, це неналежне, неякісне харчування. Відносний вклад його становить 35-50% [8]. Для порівняння: вплив спадковості на здоров'я людини знаходить в межах 15-20%, стану навколишнього середовища – 15-20%, охорони здоров'я – 10-15%, способу життя – 10-15% [9].

В Україні в 2000-і роки відбувалось катастрофічне зниження родючості ґрунтів. Щорічні втрати гумусу становили близько 600 кг на 1 га. Загострилися проблеми з балансом поживних речовин. Щорічний винос їх із 1 га ґрунту перевищував надходження на 110-120 кг. За 1991–2006 рр. урожайність озимої пшениці скоротилась утричі, жита і цукрових буряків – у 1,5 рази. Лише у 2003 р. бур'янами було винесено 114 тис. т. азоту, 42 тис. т. фосфору, 135 тис. т. калію. Через не боротьбу з бур'янами було втрачено сільськогосподарської продукції на суму 4,5 млрд. грн. [10].

Ефективність використання земель в Україні залишалась значно нижчою, ніж у середньому по Європі. З ґрунтом щороку виносилось 11 млн. т. гумусу, 0,5 млн. т. азоту, 0,4 млн. т. фосфору і 0,7 млн. т. калію. Збитки від ерозії ґрунтів дорівнювали 9,1 млрд. грн. щорічно [11].

В 1990-і роки почалося безконтрольне освоєння земель і здебільшого це сінокоси, пасовища, заболочені й перезволожені території. Спостерігалось і посилення техногенного навантаження та угіддя, які вирізнялися якісним хімічним складом. КСП, відмовившись від ведення землеробства за принципом сівозмін, здебільшого по кілька років поспіль вирощувала на одних і тих же угіддях соняшник, кукурудзу, ріпак та інші культури. Тривале екстенсивне використання угідь негативно позначалося на стані довкілля. Площа орних земель щорічно скорочувалась на 10 тис. га. Протягом 1991–1999 рр. площа сільгоспугідь зменшилась більше як на 1 млн. га, у тому числі орних земель – на 400 тис. [12].

У суспільній свідомості зберігалось багато в чому міліарне розуміння взаємовідносин людини і природи. Протягом 1990–2000-і роки на політичному рівні продовжувались дискусії стосовно кількості можливого використання техніки у сільгоспвиробництві. Переважала думка, що чим більше то тим краще, висловлювалось занепокоєння зменшенням одиниць техніки порівняно з радянським минулим. Не були проведені відповідні обрахунки та визначено такої кількості, яка б не створювала техногенного навантаження на природу. Конструкторське проектування тракторів та іншої сільськогосподарської техніки практично спрямовувалось на нарощення їх фізичної потужності, майже зовсім не розглядалися можливі наслідки впливу її на ґрунт та сільгоспугіддя. На українських ланах довго затримувались великі гусеничні трактори. Ця техніка, оснащена потужними двигунами, нещадно руйнувала родючий шар. В країнах ЄС завжди віддавалась перевага універсальним колісним тракторам, які відрізнялися рядом економічних, технологічних і екологічних переваг. В США при розробці сільгосптехніки вже в 1970-і роки використовувався так званий принци “бізона”, суть якого в тому, що тиск техніки на ґрунт не повинен перевищувати тиск, який створює бізон. Країни світу значно раніше зрозуміли те, що саме від потужності двигунів зростала продуктивність обробітку ґрунту, мінімізувались техногенні впливи. На початку 1990 років середня потужність двигунів вітчизняних тракторів досягла 80 кВт на 100 га, тоді як в Німеччині, Германії, Бельгії, Данії, Італії відповідно 284; 243; 214; 213; 162 кВт. [13].

Використання великої кількості техніки у сільському господарстві, особливо технічно несправної сприяло утворенню токсичних компонентів в продуктах згорання двигунів. З відпрацьованими газами двигунів внутрішнього згорання виділялись такі речовини як оксид вуглецю, вуглеводні СН, оксиди азоту NO, з'єднання свинцю, альдегіди, канцерогенні речовини. З автомобільними вихлопами потрапляло в атмосферу близько 200 токсичних речовин, шкідливих здоров'ю. Оксиди азоту виступали утворюючим елементом – фотохімічного смогу.

Традиційна технологія вирощування сільськогосподарських культур з використанням важких тракторів призводило до зміни їх агрофізичних властивостей. В 1990-і роки в зернових господарств кожна точка поля від трьох до п'яти разів піддавалась дії тракторів. При цьому ущільнювалося в середньому від 30 до 80% площ сільгоспугідь [14].

Процеси ерозії ґрунтів розвивались невпинно і охоплювали все більш площі сільгоспугідь. Особливо водна ерозія розвивалась в гірських регіонах, які ставали зонами екологічного лиха, проявлялись чи не щороку. Закарпаття, Буковина, Поділля особливо відчутно пережили наслідки повені 2008 р. Ерозія ґрунту має здатність до інтенсивного саморозвитку. Водна ерозія найчастіше проявлялась у вигляді зливу верхнього шару ґрунту чи розмиву його вглибину. Найбільш руйнівний характер мала площинна ерозія, оскільки внаслідок відсутності регуляторів стоків, дощові і снігові води змивали зв'язуючі компоненти і токсикодисперсні частини ґрунту. Відбувалось збіднення його поживними речовинами і втрачалась здатність утримувати вологу. На таких ґрунтах зникала рослинність, посилювались процеси розмиву ґрунту, утворювались вимоїни, а згодом і яри.

Вітрова ерозія полягала у видуванні і переміщенні вітром дрібних сухих частинок ґрунту і гірських порід, і призводила до збіднення його дрібноземом, гумусом, основними елементами мінерального живлення рослин. Регулярно вона діяла в Криму та шістнадцяти областях України [15].

Інтенсивні вирубки лісів позбавляли ґрунти захисту. Поверховий стік вони зростав удвічі, а то і втричі, а отже ґрунти пересушувались.

В 1990-і – 2000-і роки відбувалось тотальне порушення основоположного принципу землеробства – сівозміні. Висівання одних і тих культур на одному і тому полі кілька років поспіль розвивали, посилювали впливи негативних біологічних, хімічних, фізичних факторів у ґрунті і, як наслідок, знижувало продуктивність рослин, призводило до нагромадження інфекцій, забур'яненості, розповсюдженню шкідників. У країнах ЄС в практиці сільгоспвиробництва цей принцип унормовується законодавчо і передбачає чотирирічне чередування культур: пшениця – картопля – кукурудза на силос – цукрові буряки. Законом також забороняється вирощувати картоплю частіше, ніж один раз на три роки [16].

В 1990-і роки багато в чому зберігалася радянська практика, коли у сільському виробництві широкомасштабно використовувались міндобрива на основі технократичного стереотипу, спрямованого власне на механічне вирішення проблем галузі, коли на надзвичайно складні природні системи екстраполювались уявлення, вироблені при вивченні простих технічних систем. При цьому фактично не бралася до уваги та принципова відмінність сільського господарства, яка полягає в тому, що воно функціонує на основі природної екосистеми, а тому обмежене біологічними законами трансформації речовини і енергії та фізіологічними можливостями культурних рослин чи сільськогосподарських тварин.

Втручання людини у сільське довкілля залишалось традиційним попереднім радянським десятиліттям, мало на меті передусім справжню погоню за забезпеченням високих валових обсягів зерна. Зернова лихоманка притуплювала увагу сільгоспвиробників до екологічних питань, ставали звичними прояви порушень правил агротехніки. Більшість керівників і спеціалістів сільгосппідприємств, що здобували освіту і професійні навички в радянську епоху, продовжували розглядати єдиним засобом нарощення обсягів виробництва хімічних речовин, міркували через призму проблеми пошуків шляхів підпорядкування природи, спрощення технологічного процесу у землеробстві.

Ґрунти в Україні залишались перевантаженими мінералами і потребували привнесення їх балансу за поживними речовинами. В 1970–1980-і роки внаслідок того, що хімічна промисловість недовиробляла фосфорну кислоту, мізерна кількість вироблялась змішаних і складних добрив, а отже у надмірній кількості вносились добрива з порушеним балансом хімічних речовин [17]. Використання міндобрив у підвищених дозах прискорювало процес розладу гумусу, швидкої втрати агробіологічних властивостей, місткості, спричиняло його руйнацію. Крім того в практиці радянських господарств переважав поверхневий спосіб внесення добрив. Він був нераціональним і екологічно шкідливим. Жодної критики не витримували способи їх зберігання.

Шкідливий вплив надмірного внесення добрив проявлявся досить широко і зводився до: посилення розвитку водоростей та створення планктону; погіршення мікроклімату сільськогосподарських підприємств, що відбувалось внаслідок надходження надмірної кількості азоту в атмосферу і підвищення кислотності ґрунтів; погіршення кругообігу поживних речовин; захворюваність рослин через порушення їх живлення [18].

У 1990-і роки різко зменшились поставки і несення міндобрив та засобів захисту рослин. У 1994 р. господарства вносили на га ріллі лише 26 кг міндобрив, що у 5,5 рази менше, ніж у 1990 р. [19].

Надлишкове накопичення у воді і рослинах азотних сполук – нітратів і нітритів, інтенсифікувало розвиток водної рослинності, в результаті чого знижувався у воді вміст кисню, що згубно впливало на водні тваринні організми. Нітрати, як основне джерело азотного живлення, при надлишку досить негативно впливали на екологію, стан здоров'я людей і тварин. При потраплянні їх в організм людини утворюються метабологемоглобінемії, канцерогенні утворення імунодепресивної дії, здатні перетворювати гемоглобін на метабологемоглобін нездатен переносити кисень, а порушувати клітинні мембрани і навіть генетичний код. Застосування необґрунтовано високих норм фосфорних добрив знижувало засвоєння рослинами мікроелементів (особливо цинку), призводило до забруднення ґрунту фтором, нагромадженню забруднювачів (свинцю, хрому, міді) [20].

Засоби захисту рослин, які з року в рік все більше насичували ґрунти, негативно впливали на стан здоров'я селян. При інтенсивному застосуванні отрутохімкатів у трудівників пошкоджувалась структура спадковості, розладнувалась діяльність центральної нервової системи. Встановлено й те, що ці речовини, як і радіація, не мали нижнього порогу дії й невинно руйнували імунну систему, стимулюючи у довкіллі розвиток вірусів. Пестициди, крім того, що сприяли підвищенню врожайності, посідали дев'яте місце в ряду саме активних забруднювачів біосфери після таких речовин як нафтопродукти, поверхнево активні речовини, фосфати, мінеральні добрива, важкі метали. Невміле їх використання викликало серйозні порушення екологічної рівноваги у природі [21].

Спроби нарощування зерна за рахунок підвищення доз міндобрив і пестицидів себе не виправдовувало, оскільки, одержуючи приріст валу продукції, одночасно втрачалась її якість, незворотно забруднювалось довкілля. А швидка адаптація до них шкідників потребувала впровадження нових видів пестицидів, збільшення їх об'єктів використання. Ефект від використання пестицидів короточасний, а негативні наслідки довготривалі. Парадоксально, але втрати від шкідників на початку періоду їх застосування у сільському господарстві були менші, ніж в період їх використання. На практиці пестицидів вносилось набагато більше, ніж потрібно для попадання його в необхідній кількості на шкідника. Це спостерігалось при знищенні колорадського жука. Значна кількість розчину інсектициду

потрапляло в ті місця, де не було комах, забруднюючи довкілля і навіть погіршуючи якість бульб з картоплі.

В 1990-і роки давали про себе знати наслідки використання в 1930–1980-і роки ДЦТ (дихлородифенілтріхлоретан), або як його в побуті називали дуст. Його хімічний склад настільки стабільний, що не піддавався розкладу у ґрунті водному середовищі. Застосування і інших видів пестицидів та попадання їх у продукти харчування мали негативні наслідки для здоров'я, особливо селян (зростання онкозахворювань). Країни ЄС в 1990-і роки швидко переходили на органічне землеробство, зростав попит громадян на екологічно чисті продукти. В 2005 р. половина ферм Данії працювали за органічною технологією. В 1995 р. після виявлення, що половина зібраної моркви містила високий рівень органофосфатного пестициду, активізувала цю роботу і Великобританія. Внаслідок у 1997 р. було ухвалене рішення про фінансове субсидування ферм, які виробляли екологічну продукцію. Фермери почали відмовлятися від міндобрив і пестицидів і переходили на компост, гній. В 2004 р. 10% сільгоспугідь країни були сертифіковані як екологічно чисті [22].

Внаслідок Чорнобильської катастрофи продуктами радіоактивного розпаду забруднено 4,6 млн. га сільгоспугідь (у тому числі 3,1 млн. га ріллі) і 4,4 млн. га лісів. Державні органи вивели з обороту 280 тис. га сільгоспугідь і 157 тис. га лісів [23].

В 1990–2000-і роки практично були законсервовані роботи з усунення наслідків меліорації, яка поводилась в 1940–1980-і роки. Зрошення у ці роки мало антропогенний вплив на ґрунти. Внаслідок поливів мінералізованою водою у їх хлорно-натрієвому складі відбувались негативні явища, зокрема осолонцювання на суттєвій глибині, нагромадження токсичних солей і вимивання нетоксичних. Темпи засолення земель кінця 1980-х років виявились настільки високими, що їх не могло призупинити навіть суттєве зменшення площ полову в 1990-і роки. В цей час відбувалося збільшення площ засолених земель за рахунок слабозасолених ґрунтах, особливо в понижених місцях з глибиною залягання ґрунтових вод менше двох метрів [24].

В 1990-і роки практично не велись роботи по валкуванню ґрунтів. Дія вапна особливо потрібною була для ґрунтів Полісся і проявлялась багатогранно: нейтралізувалась надмірна кислотність, знижувалась рухомість амонію, поліпшувалась мікробіологічна діяльність і фізичні властивості ґрунту, що сприяло збільшенню в ньому поживних речовин, нагромаджувався гумус.

В 1990-і роки поглибилися і дії осушувальної меліорації. В Поліській зоні та західних регіонах України внаслідок раніше деструктивно порушених ландшафтів, зміни гідрологічного режиму низини, почастишали підтоплення, зсуви ґрунту. Продовжував змінюватись рослинний і тваринний світ.

В 1990-і роки не відбувались зміни у сприйнятті політиками і господарниками значення боліт – як головного стабілізатора клімату, регулятора ґрунтових вод і водного режиму річок.

Протягом 1991–1998 рр. площі меліорованих земель значно скоротились, що стало однією з причин зменшення виробництва деяких сільськогосподарських культур. Згорталось меліоративне будівництво. Значно застаріли меліоративні фонди, відбулося руйнування гідроспоруд, не проводились технічне переоснащення і ремонт меліоративної бази зрошувальних і осушувальних систем, зменшився парк дощувальної техніки.

В 1990–2000-і роки продовжував зберігатися зневажливий, безгосподарний підхід до використання водних ресурсів – для транспортних цілей, джерела продуктів харчування,

технологічного суб'єкта.

Через т.з. безповоротне споживання води виникали труднощі з постачанням сільського господарства та інших виробничих галузей. Річний стік Дніпра внаслідок господарської діяльності скоротився на 19% [25].

Більшість річок України зазнавали техногенне навантаження, коли разом зі стоками потрапляли забруднювачі, в тому числі з сільгоспугідь, тваринницьких комплексів.

Паводки та зсуви крім того, що завдавали економічних збитків, ще і посилювали соціальну незахищеність громадян.

Вода – це основа життя людей. Вона є основою фотосинтезу, біологічного кругообігу речовин. Обмін речовин в організмі можливий лише за наявності води, бо майже всі хімічні, колоїдно-хімічні та фізіологічні процеси відбуваються у водних розчинах органічних та неорганічних речовин. Щодоби людина вживає 2–2,5 літра води. Втрата організмом лише 10–20% веде до його загибелі. Без води людина може прожити не більше 5-ти діб.

Велика роль води у підтримці існування людської цивілізації. Широке її використання для забезпечення санітарно-гігієнічних та господарсько-побутових потреб, як джерела енергії.

Проблема забруднення питної води була однією з причин погіршення якості життя. У світовій практиці було підтвердження того, що навіть спорудження водогонів і системи каналізацій лише частково компенсувало проблему.

До шкідливих фізичних впливів відносився шум, вібрація, електромагнітні хвилі.

В 1990-і роки вирубки лісів набули стихійного характеру.

Величезної шкоди завдавали лісові пожежі, які у 97 випадках із ста виникали з вини людей.

Площі лісів скорочувались, що призводило до посилення повеней, виникнення селевих потоків, обміління річок, ерозії ґрунтів, погіршення клімату, який ставав дедалі сухим і континентальним, що спричиняло сухоту – негативні для сільського господарства природні катаклізми.

Ліси, як відомо, найпотужніший резерват для рослин і тварин, підтримують видову, генетичну й інформаційну різноманітність живих організмів, які революціонізували, забезпечують життєве середовище і матеріальні потреби людей.

Отже природні чинники проживання на селі, особливо за умов намагання нещадної експлуатації сільгоспугідь суттєво якісно погіршувались.

Використана література:

1. *Трегобчук В. М.* Регіональні аспекти екологічної політики та переходу на модель сталого й екологонебезпечного розвитку // Національні і регіональні особливості реформування соціально-економічних відносин і регулювання екологічних процесів в Україні і Польщі : зб. наук. доп. / НАН України. Інститут економіки. – К., 1997. – С. 56-57.
2. Сільський сектор України на рубежі тисячоліть. У двох томах. – Т. 1. Потенціал сільського сектора. – К., 2000. – С. 259.
3. Родючість ґрунтів: моніторинг і управління / за ред. В. В. Медведєва. – К. : Урожай, 1992. – С. 143.
4. *Багнюк В., Ситник К.* Охорона біосфери: досягнення і прорахунки // Дзеркало тижня – 2002. – 28 червня – 5 липня.
5. *Багнюк В., Ситник К.* Охорона біосфери: досягнення і прорахунки.
6. *Шевцова В., Кулікова Т.* Методичні підходи до визначення показників важкості трудового процесу // Охорона праці. – 2004. – № 4. – С. 41. (С. 40-42.)
7. *Чернюк В., Ластовченко В., Захаров В.* Фактор, що погіршує умови праці // Охорона праці. – 2004. – № 2. – С. 43. (С. 39-44.)

8. Корчинська О. А. Соціально-економічні наслідки деградації ґрунтів України // Економіка АПК. – 2006. – № 4. – С. 127. (С. 127-131.)
9. Охорона здоров'я України: результати діяльності. Щорічна доповідь. – К.: Здоров'я, 2000. – С. 137. (512 с.).
10. Корчинська О. А. Вказана праця. – С. 127.
11. Економіка: аспекти екологізації // <http://golob.perod.ru>
12. Екологічні проблеми розбудови громадянського суспільства в сучасній Україні. – К., 2000. – С. 87.
13. Царенко О., Олійник Г. Захист довкілля в умовах зростання техногенного навантаження на природу. – Суми, 2002. – С. 21, С. 85.
14. Техніка в сільському господарстві. – 1999. – № 2. – С. 21.
15. Мордвінов О. Г. Природокористування в аграрній сфері перехідної економіки України. – Ніжин, 2000. – С. 80.
16. Сівозміни в Україні // за ред. В. Ф. Сайка, П. І. Бойка. – К., 2002. – С. 13-15.
17. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 22. – Спр. 4928. – Арк. 213.
18. Булыгин С. Ю. Нужна служба охорони почв // Земледелие. – 1989. – № 10. – С. 27.
19. Історія українського селянства. Нариси в 2-х томах. – Т. 2. – К., 2006. – С. 580.
20. Мордвінов О. Г. Вказана праця. – С. 93-95.
21. Мордвінов О. Г. Вказана праця. – С. 96.
22. Медведев Ж. Рак и канцерогены среды // 2000. – 2006. – 18 серпня.
23. Історія українського селянства. Нариси в 2-х томах. – Т. 2. – К., 2006. – С. 583.
24. Сафонова О., Меланич А., Коваленко А., Морозов В. Екологічні проблеми використання для зрошення вод підвищеної мінералізації // Генеза, географія та екологія ґрунтів : зб. наук. праць. – С. 337.
25. Ковалевський О. В. Екологічний фактор // <http://reddbooks.com.bock>.

А н н о т а ц и я

В статті розглядаються проблеми сільської навколишньої середовища з'ясовано наслідки впливу на агроландшафти новітніх виробничих технологій, воєнного розуміння взаємовідносин людини і природи.

Ключевые слова: село, природа, здоров'я, сільське господарство, техніка, земля, селяни.

A n n o t a t i o n

In the article examined problem of rural environment of z' yasovano consequence of influence on agrolandshafti of the newest production technologies, military understanding of mutual relations of man and nature.

Key words: sat down, nature, zdorovya, agriculture, technique, earth, peasants.

Нікітін Ю. О.

**Сумська філія Харківського національного
університету внутрішніх справ**

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ І СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ ПО БЛАГОУСТРОЮ В 1870 – 1900 РОКАХ

Розкриваються основні напрямки діяльності органів міського самоврядування по благоустрою міст Чернігівської, Полтавської та Харківської губерній у другій половині XIX ст.

Ключові слова: органи міського самоврядування, благоустрій, губернії.

Сучасний період розбудови незалежної української держави характеризується вирішенням важливої проблеми державотворення – формування нової по суті системи місцевого самоврядування, складовою частиною якої є ефективні муніципальні структури. При розв'язанні даного питання однією з основних проблем залишається визначення ролі і